

1.9. בבלי סוכה כח

בבלי סוכה כח,א משנה. מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. אמרו להם בית הלל לבית שמאי: לא כך היה מעשה, שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את רבי יוחנן בן חורוני, ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, ולא אמרו לו דבר? - אמרו להם בית שמאי: משם ראינו? אף הם אמרו לו: אם כן היית נוהג - לא קיימת מצות סוכה מימך. נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה. קטן שאינו צריך לאמו - חייב בסוכה. מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן, ופיחת את המעזיבה וסיכך על גבי המטה בשביל קטן.

ויקרא אמר כג,מב: בספת תשבו שבעת ימים פל-האזרח ביישראל יתקבו בספת:
במדבר שלח טו,יג: פל-האזרח יעשה ככה את-אגלה להקריב אשה ריח-ניחח לה:
ויקרא אח"מ טז,כט: והיתה להם לחקת עולגם בתדוש השביעי בעשור להחדש תענו את-נפשתיכם וכל-מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם:
ויקרא אח"מ יח,כו: ושמרתם אתם את-תקמי ואת-משפטי ולא תעשו מכל התועבת האלה האזרח והגר הגר בתוכם:
במדבר נשא ה,ו: דבר אל-בני ישראל איש או-אשה פי יעשו מכל-תפאת האדם למעל מעל בה' ואשמה תגפוש הקוא:
במדבר נשא ו,ב: דבר אל-בני ישראל ואמרת אליהם איש או-אשה פי יפלא לנדר גדר נזיר להזיר לה':

גמרא. מנא הני מילי? - דתנו רבנן: (**וי אמר כג,מב**) **אזרח** - זה אזרח (**וי אמר כג,מב**) **האזרח** - להוציא את הנשים. (**וי אמר כג,מב**) **פל** - לרבות את הקטנים. אמר מר: (**וי אמר כג,מב**) **האזרח** - (ה"א הידיעה) להוציא את הנשים. למימרא (האם נאמר כי מלת) דאזרח (כולל) בין נשים בין גברי משמע? (אבל בקשר ליה"כ) והתניא: (**וי אמר טז,כט**) **האזרח** (ה"א הידיעה) לרבות את הנשים האזרחיות שחייבות בעינו, אלמא (אם כך אז ללא ה"א הידיעה) אזרח גברי משמע! - אמר רבה: הלכתא ניהו, ואסמכינהו רבנן אקראי. - הי קרא והי הלכתא ותו, קרא למה לי, הלכתא למה לי? הא סוכה מצות עשה שהזמן גרמא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות! יום הכפורים - מדרב יהודה אמר רב נפקא, דאמר רב יהודה אמר רב, וכן תנא דבי רבי ישמעאל: אמר קרא (**במדבר נשא ה,ו**) **איש או-אשה** (**בבלי סוכה כח,ב**) - השוה הכתוב אשה לכל עונשין שבתורה.

רש"י סוכה כח,א גמרא. **האזרח** - בבני ישראל ישבו בסוכות.

אזרח זה אזרח - אי הוה כתיב אזרח, הוי משמע כל תולדות ישראל, אנשים ונשים.

כתיב (**וי אמר כג,מב**) **האזרח** - מיומן שבאזרחים, להוציא את הנשים. (זה בהוה אמינא של הגמרא)
לרבות את הקטנים - לקמן רמינן מתניתא עלה.

בעינו - יום הכפורים דכתיב (**וי אמר טז,כט**) **תענו את-נפשתיכם וכל-מלאכה לא תעשו האזרח והגר** אלמא: ה' (הידיעה) לרבויהי אתא. אמר רבה הלכתא ניהו ואסמכינהו רבנן אקראי - הנך תרי מילי ליכא למידרשינהו לתרווייהו מקראי (מצוות יה"כ לרבות אשה, ומצוות סוכה למעט אשה אין לדרשן את שתייהן מהמקראות האזרח), דאם זו ה' לרבות - אף זו ה' לרבות, ואם זו למעט - אף זו למעט, אלא על פי הלכה שנאמרה למשה מסיני באחד מהן (מהמצוות) לחילוף נאמר שני דברים הללו, זו (ביוה"כ) לחיוב וזו (בסוכה) לפטור, וחדא מינייהו לאו ממשמעו (לפטור אשה ממצוות סוכה לא ממשמעו הקרא, כמסקנת הגמרא בהמשך), אלא רבנן אסמכינהו אקראי, (רש"י מסכ"מ) חדא ממשמעו (לימוד אחד ממשמעו הקרא) וחדא אסמכתא בעלמא (לימוד אחר רק סמכוהו על קרא אבל הוא הל"מ), דאלו קרא חילופא משמע (היות וביוה"כ הלימוד מרבה, כך צריך גם להיות בסוכה, ולא כפי שהיה ההוה אמינא בתחילת הדיון שבא למעט), ולמילתא אחריתי אתא (נדרש לענין אחר, ראה בהמשך לגרים).

הכי גרסינן: הי קרא והי הלכתא ותו למה לי קרא למה לי הלכתא - הי קרא, הי מינייהו ממשמעו והי לאו - ממשמעו דקרא, דאלו קרא חילופא משמע, אלא מהלכתא הוא דאתמר, ותו: למה לי קרא, למה לי הלכתא לא בסוכה לפטור ולא בעינו לחיוב?

נשים פטורות - בפרק קמא דקדושין (לד, א) מפרש.

יום הכפורים - לא תעשה הוא, וכתר הוא, וכל מצות לא תעשה בין זמן גרמא בין לא זמן גרמא נפקא לן בקדושין (לה, א) מדרב יהודה דחייבות.

(המשך הגמרא **בבלי סוכה כח,ב**) - אמר אביי: לעולם סוכה הלכתא (הלכה למשה מסיני שאשה פטורה), ואיצטריך (לפטור נשים, מפני שתשבו כעין תדורו, כולל אשה): סלקא דעתך אמינא (**וי אמר כג,מב**) **תשבו** כעין תדורו, מה דירה - איש ואשתו, אף סוכה - איש ואשתו, קמשמע לן (לפטור אשה). רבא אמר: איצטריך (לפטור נשים, מפני ההשוואה לפסח שבו יש חיוב לאשה), סלקא דעתך אמינא יליף חמישה עשר, חמישה עשר מחג המצות, מה להלן נשים חייבות - אף כאן נשים חייבות, קמשמע לן (לפטור אשה משיבת סוכה). והשתא דאמרת סוכה הלכתא (הלכה למשה מסיני), קרא (**וי אמר כג,מב**) **האזרח** למה לי? - לרבות את הגרים. סלקא דעתך אמינא: (**וי אמר כג,מב**) **האזרח ביישראל** אמר רחמנא (ומלת **בישראל** כאילו מעטת) ולא את הגרים, קמשמע לן (לרבות גרים לחיוב סוכה).
(**וי אמר כג,מב**) **האזרח ביישראל** - זקף-קטן, בתפקיד שניים: מסקנה תמוספות, שני מקורות לגרים גוי חפשי שנתגייר, עבד כנעני משוחרר, בעודו עבד התגייר והיה חייב במצוות כאשה. בשחרורו חייב במצוות כמו ישראלי.

יום הכפורים מדרב יהודה אמר רב נפקא! - לא נצרכא אלא לתוספת עינוי. סלקא דעתך אמינא: הואיל ומיעט רחמנא לתוספת עינוי מעונש ומאזהרה, לא נתחייבו נשים כלל, קמשמע לן.

אמר מר: (**וי אמר כג,מב**) **פל** - לרבות את הקטנים. והתנן: נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה! - לא קשיא: כאן - בקטן שהגיע לחינוך, כאן - בקטן שלא הגיע לחינוך. - קטן שהגיע לחינוך מדרבנן הוא! - מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא. קטן שאינו צריך לאמו כו' היכי דמי קטן שאינו צריך לאמו? - אמרי דבי רבי ינאי: כל שנפנה ואין אמו מקנחתו, רבי (שמעון) + מסורת הש"ס: [שמעון בן לקיש] + אומר: כל שנעור משנתו ואינו קורא אמא [אמא] - גדולים נמי קרו! - אלא (אימא): כל שנעור ואינו קורא אמא אמא. מעשה וילדה כלתו כו'.

מעשה לסתור? - חסורי מחסרה והכי קתני: ושמאי מחמיר, ומעשה נמי וילדה כלתו של שמאי הזקן ופחת את המעזיבה וסיכך על המטה בשביל הקטן.

(י' אמר כגמב) פל-הָאָזְרָח – פשטא בתפקיד של אחד וזהו הזכר בישראל. כהלכה למשה מסיני שרק זכר חייב בסוכה.
(י' אמר כגמב) פל-הָאָזְרָח – מקף בתפקיד רב-מצב (א) זכר קטן שהגיע לחינוך וקטן שאינו צריך לאמו, מלת פל מרבה אותו בחיוב סוכה, אמנם מרבנן הקרא אסמכתא; (ב) זכר קטן שלא הגיע לחינוך וקטן שצריך לאמו הפטור מחיוב סוכה.
הסבר משולב בפרש"י בעינינו - יום הכפורים דכתיב (י' אח"מ טז,כט) תַעֲנִי אֶת-נַפְשֹׁתֶיכֶם וְכָל-מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ הָאָזְרָח וְהַגֵּר אלמא: ה' (הידיעה) לרבויהי אתא.
(י' אח"מ טז,כט) הָאָזְרָח – זקף-קטן, בתפקיד שניים, להוסיף את האשה לחיוב בתוספת עינוי יוה"כ, אף שמיעט תוספת עינוי מעונש ואזהרה. והאיש נלמד ממקום אחר.
(י' אח"מ טז,כט) לֹא תַעֲשׂוּ הָאָזְרָח – זקף-קטן זקף-קטן, ללמד על היקש, אפשר ללמד שמלת "האזרח" בדרך כלל מרבה, כגון (י' אמר כגמב) הָאָזְרָח – מרבה גרים.

משנה. כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות - משתסרח המקפה. משלו משל: למה הדבר דומה - לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו קיתון על פניו.

גמרא. תנו רבנן: כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד? היו לו כלים נאים - מעלן לסוכה, מצעות נאות - מעלן לסוכה. אוכל ושותה ומטייל בסוכה. מנא הני מילי? דתנו רבנן: (י' אמר כגמב) תִּשְׁבּוּ כַעֲיֵן תְּדוּרוֹ. (י' אמר כגמב) בִּסְפַת תִּשְׁבּוּ - מרכא טפחא, יתור לרבות כעין דיור על ישיבה וזה כולל כפירוט הבא:
מכאן אמרו: כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד? היו לו כלים נאים - מעלן לסוכה, מצעות נאות - מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה, ומשנן בסוכה. - איני? והאמר רבא: מקרא ומתנא - במטלתא, ותנוי בר ממטלתא! - לא קשיא: הא - במגרס, הא - בעיוני.

יצאנו מיוה"כ עם (י' אח"מ טז,כט) הָאָזְרָח שריבה אשה לחיוב בתוספת עינוי יוה"כ, ותבנית הטעמים של (י' אח"מ טז,כט) לֹא תַעֲשׂוּ הָאָזְרָח – זקף-קטן זקף-קטן, מלמדת על היקש, אפשר שמלת "האזרח" בדרך כלל מרבה. באנו לסוכה שמצויים לקיים בה (י' אמר כגמב) בִּסְפַת תִּשְׁבּוּ באופן של כעין תדורו בבית וזה אמור לכלול את אשת איש, ומלת (י' אמר כגמב) הָאָזְרָח מרבה גר זכר ופוטרת אשה משיבת סוכה, משמע שלשון הגמרא כעין תדורו מלמד שאין זה דיור מלא. על פטור האשה אמר רבה: הלכתא נינהו (הוא הלכה למשה מסיני), ואסמכינהו רבנן אקראי (רבנן סמכו פטור האשה על קרא). מוצע להסביר שתוכן המקרא נושא = סומך את טעמי המקרא שבין תפקידיהם גם לרמוז להלכה למשה מסיני.